

SES FONTANELLES (S'ARENAL), NOM D'UN AIGUAMOLL? ACLARIMENTS HISTORICOTOPONÍMICS DE LA ZONA

Dídac Martorell Paquier

Per què parlem de *ses Fontanelles*, quan en realitat ens referim a un aiguamoll, un estany? Com així un sol paratge, aparentment homogeni, té un nom en plural?... què són *ses Fontanelles*?

No són preguntes que us fem, sinó que són les preguntes que ens varen dur a concretar aquest petit estudi, i que tractarem de respondre de la millor manera que sabem.

Avui dia quan hom parla de *ses Fontanelles* es remet a la zona del terme de Palma compresa entre el camí de Can Bogueta¹, i el camí de Can Alegria, i limitada per l'autopista de Llevant pel nord, i el carrer de Manuela de los Herreros i Sorà o bé el límit de la mar pel sud. També sentíreu anomenar amb aquest nom solament la zona d'aigua embassada², probablement per confusió amb el significat de *fontanella* («font petita»; segons el DCVB, derivat diminutiu de fontana). En realitat, lluny del que es pensa, ni l'aiguamoll —l'estany— és una fontanella (ni diverses), ni la dita zona al complet és el que es coneixia antigament com *ses Fontanelles*.

Per entendre aquest enigma ens hem de remetre a l'època anterior al turisme de masses, quan el topònim encara era viu, referit a la zona que sempre li ha correspost. El pare Joan Llabrés Ramis (Llubí, 1916 – Palma, 1994) publica l'any 1988 a la revista *S'Unió de s'Arenal* un article dividit en dues parts titulat «La Nostra Platja», on fa un recorregut històric i toponímic de la platja de s'Arenal, i on ens explica el següent:

Arribam ara a Ses Fontanelles —davant l'actual Hotel El Cid— que deu el seu nom a unes fontetes d'aigua dolça —quants de pics en beguérem de joves!— avui desapareix desdegut [sic] a l'eixample de la carretera actual de Ca'n Pastilla a S'Arenal. L'aigua sortia d'uniques roques que es trobaven just ran de la mar.³

Podem dir amb total seguretat, per tant, que aquestes fontetes, *ses Fontanelles*, encara les podíem trobar l'any 1930, quan Joan Llabrés ingressà al seminari de la Porciúncula i les veié per primera vegada⁴. Segons Gabriel Bibiloni, la carretera de l'Arenal ja estava construïda el 1930, i probablement data de principis del s. XX⁵. Això no obstant, el 1929 es comenta a la revista *Concepció Arenal* la idea de projectar el «Paseo Marítimo de Jaime el Conquistador», que ha d'unir Can Pastilla amb s'Arenal per la platja⁶, segurament amb motiu de la commemoració del setè centenari de la Conquesta. La carretera ja apareix al cens electoral de Palma de l'any 1933 amb força habitatges, i això fa pensar que la majoria de les cases que s'hi inclouen són disseminades⁷. Segons Àngel García de Jalón, el 1935 es fa el traçat de la calçada per a vehicles paral·lela a la línia del tramvia⁸. Finalment el 1965 la carretera s'asfalta, s'eixampla a dos carrils i esdevé l'embrió de l'actual carretera de l'Arenal⁹. Probablement Llabrés ens parla d'aquest eixample, el qual suposam que causà el moviment, destrucció o rebliment de les roques. El més probable és que les roques que avui mateix (2014) podem trobar a vorera de mar, davant l'indret de l'Hotel El Cid, siguin una reminiscència del paisatge que hi havia.

Tomeu Pedrosa Mir, *Pedaver* (es Coll d'en Rabassa, 1928), ens comenta el record que a finals dels anys quaranta, quan ell feia de carreter a Can Pastilla, a *ses Fontanelles* hi havia una roca situada entre la carretera i la mar, de la mida d'un cotxe, d'on brollava un rollat d'aigua completament dolça; el brollador era de devers un pam d'altura i un dit de gruixa i quan hi havia mala mar l'aigua no brollava. Per altra banda, Pau Tomàs Salvà, *Rander* (Palma, 1935), ens fa referència a diverses roques des d'on s'escolava aigua —dolça, ell en begué— que venia de la garriga, fet que coincideix força amb allò descrit per Llabrés. Francisco Hernández Fornés (Palma, 1944) ens aporta la informació que recorda que entre el 1942 i el 1944 hi havia quatre o cinc brolladors dins la mar, en una zona sense roques a uns 15 o 20 metres de la costa, en una zona d'un metre i mig entre l'aigua i l'arena, d'on es podia beure posant-hi la boca; aquests sortidors es podien veure, atès que la pressió de l'aigua movia un pam l'arena cap enfora i cap endins. Cal fer l'observació que la costa de s'Arenal s'ha vist ampliada diverses vegades, i l'arena ha estat regenerada per complet, en conseqüència els sortidors de l'aigua han estat completament desfigurats i, per tant, definitivament tapats per sempre: el període de 1956-1979 la platja s'incrementà en 5,12 Ha (26,54% de la superfície total). Això s'explica per la construcció dels ports esportius —anterior al 1956—, que han actuat de barreres de retenció del sediment.¹⁰

Observam, en conclusió, que les fontanelles es tractaven d'uns brolladors o sortidors artesianes —també anomenats ullals— aplegats, d'on sortia aigua dolça a pressió, tant dins la mar, prop de la costa, com damunt l'arena, entre unes roques.

Però, quan i com han estat descrites *ses Fontanelles* en el transcurs de la història? Si observam el Mapa General de Mallorca (MGM) [1960] de Josep Mascaró Pasarius (Alaior, 1923 – Palma, 1996), (vegeu la imatge 1), trobarem *ses Fontanelles* ubicades al costat dret del final de l'actual carrer del Vaixell, que no és més que una part estroncada pel carrer de Manuela de los Herreros del camí de Can Bogueta; ubicació que correspon a les cases de la possessió, atès que es troba just damunt la carretera de s'Arenal.

Si ens endinsam més enrere en el temps, el 1884 l'arxiduc Lluís Salvador diu:

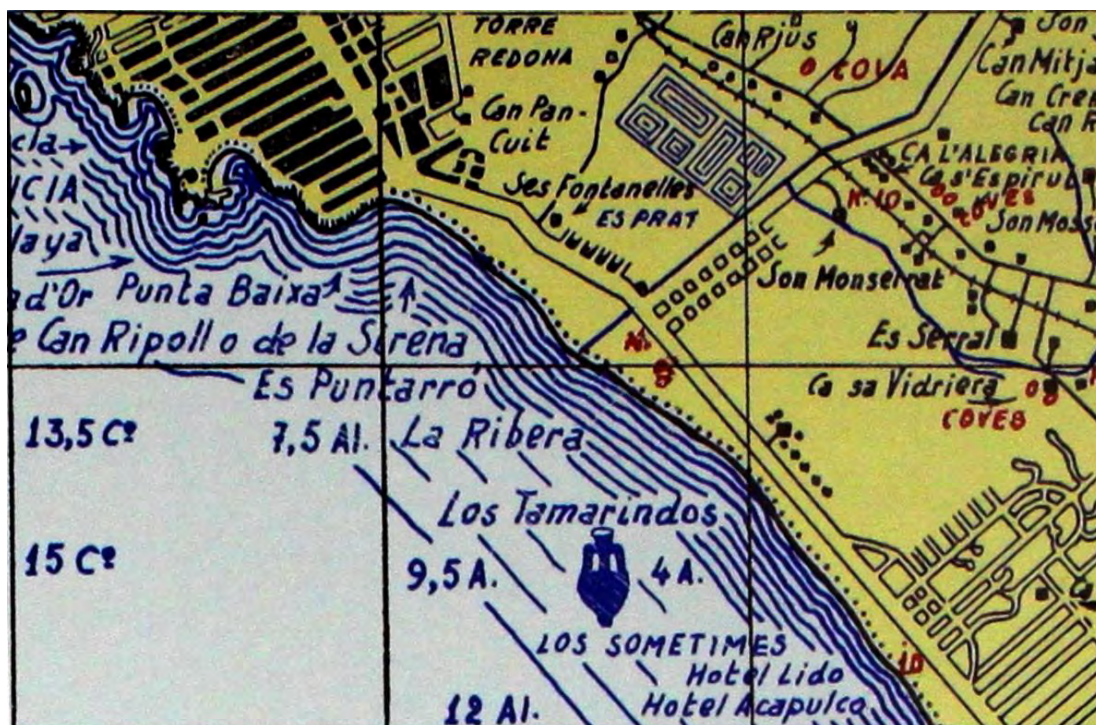
Després del pinar de Son Sunyer i s'Arenal del Sud, en direcció a Palma trobam «ses Fontanelles», petita font a la vorera de la mar, la conducció d'aigua del Prat amb el Molí des Prat, del qual no queda sinó la desballestada torre i cinc cases noves per a banyistes.¹¹

Nicolau Prats també recull el topònim, 67 anys enrere, que situa just davant de l'illot de sa Galera, i ens confirma la dolçor de l'aigua:

Se halla un espacioso arenal, que forma sus montezuelos de las arenas y conchitas que ha arrojado el mar en sus avenidas. Antes de entrar en él y a vista del predio la Torre Redona, en la punta de la Galera, se hallan las Fontanelas, así llamadas porque de en medio de las aguas salobres del mar se levantan unos chorros de agua dulce...¹²

Joaquim Maria Bover de Rosselló (Sevilla, 1810 – Palma, 1865), devers el 1830, repeteix la descripció de Prats¹³.

De tota manera, prop de 300 anys abans de la descripció de l'arxiduc, el 1595, Joan Baptista Binimelis Garcia (Manacor, 1538/39 – Palma, 1616) a la *Història general del Regne de Mallorca* —primer tractat d'història de Mallorca—, ens descriu el que eren *ses Fontanelles*:

Imatge 1: Secció A-8 del sector 33 del MGM de Josep Mascaró Pasarius (1960).

Aquest principi de ribera e costa té començ d'un gran arenal a la llengua de l'aigua. Allí romp una font d'una aigua gran qui alla aont neix alli es perd...¹⁴

Vicenç M. Rosselló s'interroga si la descripció es referix a l'Ullal de Son Oliver,¹⁵ però nosaltres creiem que es tracta de *ses Fontanelles*, per motius de proximitat. A l'edició de Juli Moll i Gómez de la Tia de *Descripció particular de l'illa de Mallorca e viles*, de Binimelis, es publica un fragment del suposat mapa perdut de Binimelis; en aquest mapa s'identifica el brollador com a *Font Manencial* (sic), i s'ubica arran de la mar (vegeu la imatge 2). De tota manera, és poc probable que el mapa sigui del segle XV, atès que, segons Pere Galiana, hi apareixen detalls posteriors a la mort de Binimelis, i el situa probablement a finals del segle XIX.¹⁶

Sabem gràcies a l'enginyer Paul Bouvij d'Schorenbert (Àmsterdam, 1807 – Barcelona, 1867)¹⁷ que en tot el Prat de Sant Jordi hi havia tres sortidors; un d'ells, l'ullal de Son Mir (avui Can Ferragut). A més a més, l'any 1965, el Servei Hidrològic va fer un sondeig prop de *ses Fontanelles*, al pont de l'autopista (principi del camí de Can Bogueta), en el qual s'hi pogué observar aigua dolça a pressió. Ens ho explica el geòleg Andreu Muntaner Darder:

Se atravesó el manto acuífero salinoso y cuando llegamos a unos 200 metros de profundidad nos salió agua dulce a presión elevándose a unos 2 metros sobre el nivel de terreno.¹⁸

Pere Galiana ens comenta que Lleonard Llorens García li digué que, endemés d'això, s'han trobat afloraments d'aigua de poca salinitat amb el moviment de terres per a la construcció del macrocentre comercial Palma Springs.

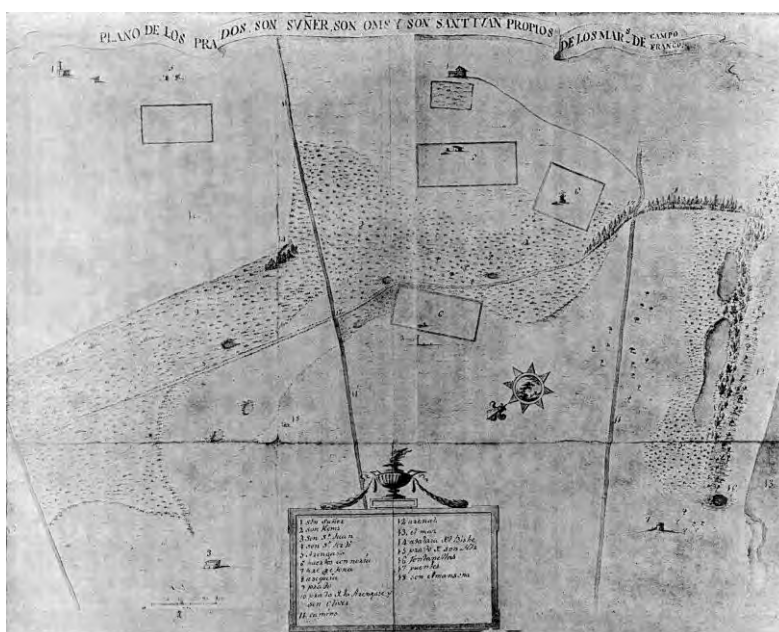
Quant a la zona humida, hi podem distingir dos topònims: al MGM podem veure que l'aiguamoll és anomenat *es Prat*¹⁹ —entès com a «extensió de terra abundant d'aigua», i no com a «extensió de terra on es deixa créixer l'herba per a pastura o farratge» (DCVB)—. No obstant això, tenim constància de referències anteriors, en què és anomenat *Prat de Son Sunyer*, o simplement *es Prat*, com per exemple l'acta de la sessió de l'Ajuntament de Lluçmajor del 31 de desembre de 1819:

Al segundo día de haber empezado la reparación del puentecito del camino de Son Suñer, el Señor Marqués de Campofranco mandó parar toda la obra: la villa de Lluçmajor y demás pueblos no podían tener dos distintos caminos de Palma por Son Suñer. Es verdad que en invierno se había permitido el paso por el puentecito y camino llamado viejo, por ser el otro intransitable por los carros en el paraje llamado el Prat. El verdadero camino de Lluçmajor es el otro que llaman nuevo; que nadie se atreva a reparar el puentecito del viejo. Hace 60 años (1750) se hizo el empedrado en el Prat de Son Suñer en el camino nuevo, que aun existe, pero muy intransitable. Sería necesario que se compusiera el paraje llamado del Prat del camino nuevo o haciendo el camino nuevo que lleve la derecha del que se empezó en esta villa en 1791 y era con dirección al de Manacor cerca de la hostería llamada den Serol.²⁰

Tomeu Pedrosa, Pau Salvà i altres informadors, quan parlen dels estanys, es refereixen a “prat”, en general, sense cap tipus d'especificador, i quan l'empren només és per necessitat de diferenciació. Això mateix ho podem trobar en un plànol del 1791 de les possessions del Marquès de Campofranco (vegeu la imatge 3), en el qual s'identifica la zona humida de les possessions de Son Sunyer, Son Oms i Son Santjoan com *prado*, indistintament i prescindint del determinant; pel contrari, els prats de les possessions confrontants són identificats (*prado de la Arengase* [s'Aranjassa] y *son Oliver*, i *prado de son Mir*) —indrets que també podem veure al mapa de la imatge 3. A més, també podem veure ubicades *ses Fontanelles* (*Fontanelas*), amb la qual cosa el mapa es converteix en la referència més antiga que hem trobat d'aquest topònim. De tota manera, cal fer, en aquest sentit, una bona recerca d'arxiu històric i documentar les referències toponímiques.

Imatge 2: Fotografia de Manel Clemente del mapa núm. 6 (descripció de la costa de Palma) procedent de la pàgina 143 de Binimelis, Joan: *Descripció particular de l'illa de Mallorca e viles*. Edició a cura de Juli Moll i Gómez de la Tia (València, 2014), reproduït de la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat (479 40 r). Probablement es tracta d'un mapa del segle XIX.

Imatge 3: *Plano de los prados Son Suñer, Son Oms y Son Sant Iuan propios de los Mar.s de Campo franco* (Palma, 1791). Arxiu del Regne de Mallorca²¹.

Per tot això suposam que la denominació de *Prat de Son Sunyer* no respon a un origen popular, sinó que probablement deu procedir de la necessitat del marquès de Campo franco de dividir les seves terres, ja que, per exemple, hi trobam l'esmentat *Pinar de Son Sunyer*; segons Joan Llabrés, zona compresa entre el poble de s'Arenal i *sa Siquia* (camí de Can Alegria), i d'uns tres o quatre quilòmetres de profunditat²².

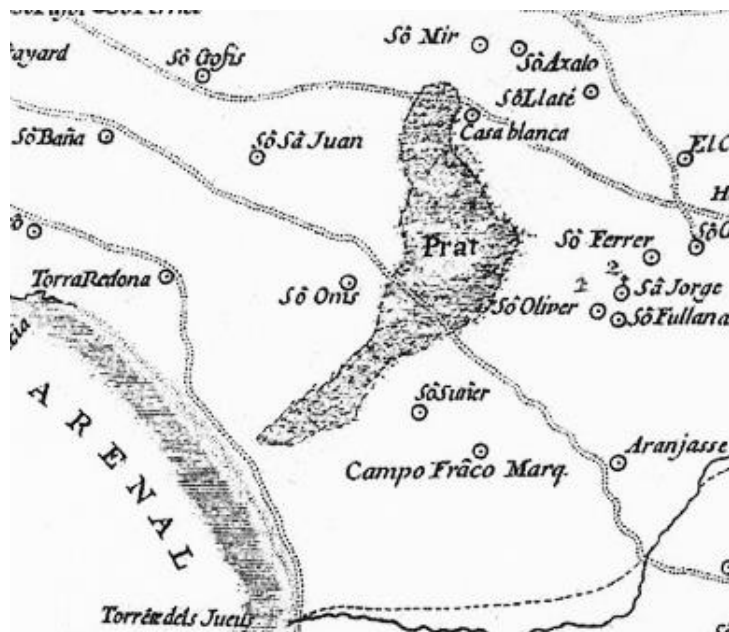
Ara bé, s'ha de matisar que l'extensió del salobrar traspassava els límits de les possessions del Marquès, i que el seu conjunt s'ha denominat *Prat de Catí*, *Prat de Sant Jordi* o, senzillament, *es Prat*, com podem comprovar al mapa d'Antoni Despuig i Dameto —el cardenal Despuig— (Palma, 1745 – Lucca, 1813), on el topònim *ses*

Fontanelles no apareix (vegeu la imatge 4). És per tot això que quan parlem del “Prat”, hauríem de matisar a què ens referim.

Per altra banda, trobam una denominació més concretiva referida a la zona d'aigua embassada que a la vegada conviu amb una de semblant als casos anteriors: és el cas de l'*Estany Blanc* —amb la referència més antiga— o *Estany de Son Sunyer*. L'Arxiduc l'esmenta el 1884 al *Die Balearen*:

Els treballs, dirigits per l'enginyer belga Paul Bouvy²³, acabaren amb èxit el 1849, data des de la qual es considera el prat dessecat i lliure de tot perill i d'inundació, ja que fins i tot quan la pluviositat és molta i les terres queden parcialment cobertes per les aigües, els canals disposats a l'efecte permeten el desguàs sense contratemps. No és aquest el cas d'una petita llacuna propera al mar, s'estany Blanc o estany de Son Sunyer, que conserva el seu cabal durant tot l'any.²⁴

No obstant això, Vicenç M. Rosselló en el seu treball sobre la dessecació del Prat de Sant Jordi, ens indica que l'*Estany Blanc* sembla que se situava en terres de Son Oms, al sud-est de la casa principal, i «fins on l'actualitat (1958)»²⁵, cosa que ens indica que el mateix estany comprenia terres de les dues possessions. A més, diu: «Ja sabem que l'Estany Blanc de Son Sunyer no va arribar a ser eixugat mai del tot perquè no ho permetia el seu baixíssim nivell [sic]»²⁶ —segons un estudi recent (2002), el motiu el trobam a la pròpia condició d'enclavament lleugerament per sobre del nivell del mar²⁷. És a dir, el que queda d'aigua embassada de l'antic *prat*, allò que en diem erròniament *ses Fontanelles*, correspon a l'antic *estany Blanc*. No sabem per quina raó l'estany era denominat *Blanc*, però si fem una ullada més al nord, a Son Sales, descobrim que hi ha un altre estany, denominat *Negre*, encara no eixugat del tot en el moment d'escriure el seu treball: probablement els dos topònims responen a un determinant morfològic que fa la funció de determinant geogràfic, per necessitat de diferenciació. Rosselló explica a través d'un document de la comissió de dessecació del Prat de Sant Jordi empresa pel marquès de Campofranco i dirigida pel coronel Pedro Rodríguez que «l'elevació dels terrenys immediats no permetia la comunicació entre els estanys *Negre* i *Blanc*. Això sembla al·ludir els turonets de sa Torre Redona, Can Rosselló i So n'Oms que departeixen la conca d'ambdós aiguamolls». L'*Estany Negre* tenia comunicació pel NE amb les conques de Son Santjoan i Son Mosson,²⁸ i es comunicava amb el *Prat de s'Aranjassa*.²⁹

Imatge 4: fragment del Mapa de l'illa de Mallorca d'Antoni Despuig Dameto (1785). Institut Cartogràfic de Catalunya.

Convé esmentar, a més a més, que hi ha un document a l'Arxiu del Regne de Mallorca de 1529 que anomena “el rafal dels estanys de mossèn Brondo”, en el Pla de Catí, *post Collum den Rabassa*, que limitava amb el camí de Lluçmajor, el rafal de Joan Sunyer —per això es diu Son Sunyer—, i *cum littore maris*. Maria Barceló Crespi i Guillem Rosselló Bordoy sostenen que es tracta de l'*Estany Blanc*, erròniament identificat com *ses Fontanelles*.³⁰ Aquests topònims es troben completament en desús i no figuren als mapa toponímic de Mascaró Passarius, ni a la revista *Lluçmajor de Pinte en Ample*,³¹ a les entrevistes a gent nascuda a principis de segle XX; tampoc no

sabem si han estat mai denominacions populars. De tota manera, cal fer palès que l'actual estany poc té a veure amb les dimensions originàries, atès que aquestes s'han vist dramàticament reduïdes amb la construcció de l'aeroport de Son Santjoan, l'autopista de Llevant i els hotels dels voltants, a més de l'abocament il·legal d'enderrocs procedents de les primeres construccions del boom turístic dels anys seixanta i setanta³², i a tot això hi podem sumar el rebliment total de la porció de la banda est de *sa Síquia* (canal principal de l'empresa de dessecació) per construir-hi les cases d'estiu de La Ribera,³³ començat a mitjan dècada dels cinquanta (vegeu les imatges 5 i 6). De fet, en l'actualitat, l'hàbitat del prat ocupa menys de la meitat de tota l'extensió original,³⁴ que constava entre 1.000 i 1.800 ha que podríem concretar en «un rosari de llacunes (*s'Estany Blanc*, *el Botxar de Son Mosson*, *Bassa d'en Vidrier*), ullals, zones permanentment inundades i zones inundades tan sols temporalment».³⁵

Per a desvetllar l'enigma, i tornant a l'inici de la qüestió, exposam a continuació les nostres observacions del perquè de la transposició del topònim: el 1950, segons el seu fill Jaume Rigo, Manuel Rigo Vallbona, nascut a Calonge (Mallorca), compra uns terrenys que contenen el salobrar i l'actual Hotel El Cid³⁶ (que ell construirà més endavant, el 1961³⁷), és a dir, la parcel·la on hi havia *ses Fontanelles*. El 4 de maig de 1954, vist l'informe favorable de la Jefatura de Minas de Balears del 25 de març del 1954, la Dirección General de Minas y Combustibles autoritza l'explotació de «una salina marítima, en el paraje nombrado Can Pastilla, término municipal de Palma, con capacidad para 1.500 Tm. de sal común al año, para la obtención de 9.000 metros cúbicos de cloruro magnésico», que Rigo havia sol·licitat el 12 de novembre del 1953³⁸. El cas és que a partir de la compra de l'estany i el sementer, de 579.419 m², amb l'explotació de les salines, aquests terrenys passaran a anomenar-se *salines de ses Fontanelles*³⁹, com podem veure, per exemple, a un mapa militar del 1961, amb la denominació castellanitzada de *Salinas de Fontanellas*⁴⁰. Rosselló explica que per a l'afer es construí un sistema d'eres escalonades, d'est a oest, que concentraven successivament l'aigua conduïda per una motobomba. Pedrosa ens comentà que Rigo, per convertir el terreny en salines, cremà les soses (ballesters, cirialeres) calant foc a cada punta de l'aiguamoll.

Al cens electoral del municipi de Palma de l'any 1933, observam que la Secció 5^a ('Arenal') del Districte 4^r ("La Huerta") està compresa entre els nuclis des Piñlarí, ses Cadenes i s'Arenal, i els disseminats «comprendidos entre el Camino de Ses Fontanellas, el de Son Fangos, término de Lluchmayor y el Mar»⁴¹. Comprovam que hi apareix almanco un antropònim del camí de Can Bogueta: Ca's Escañat (sic)⁴². Del suposat *Camino* no en trobam referència a *Els carrers de Palma* de Gabriel Bibiloni, però fem la suposició que correspon amb claredat a una antiga denominació del camí de Can Bogueta per la raó que aquest duia precisament a les cases de possessió de la finca de ses Fontanelles (vegeu la imatge 7), i perquè Catalina Crespi, veïnada de Ca s'Escanyat del dit camí, suposa que Pedro J. Barrera Torres, resident al "Cno. Fontanellas"⁴³ (cens electoral del 1955, districte 9è, secció 3a) té a veure amb Can Barrera, hort incorporat avui a les pistes de l'Aeroport, i que es trobava resseguint el camí de Can Bogueta⁴⁴. S'ha d'aclarir que, segons Bibiloni, el camí de Can Bogueta acabava al camí de Son Fangos, i just al costat hi començava el camí del Depòsit (anteriorment camí de Son Llompart, fins el 8 de novembre del 1955)⁴⁵, el qual correspondria amb la ubicació de Can Barrera. Al cens del 1955, però, no hi apareix el dit camí en cap de les dues denominacions, però sabem que recull la zona perquè hi ha censada gent amb habitatge a Son Llompart. Per tant, la nostra conclusió és que en aquest cens el "Cno. Fontanellas" agafa els camins del Depòsit i el de Can Bogueta.

Com a aportació toponímica addicional citam una part de l'entrevista de Cels Calviño i Franc Jaume a Biel Tomàs Sastre, *Terrola* (Sant Jordi, 1911), que a l'edat de dos anys va passar a viure a l'hort de Cas Torroner de Can Pastilla;⁴⁶ a la pregunta «—Quan estàveu a Ca's Torroner s'embassava aquell tros?» contestà que «—La part des Torrent de sa Síquia sí, ja ho crec, li deien es Prat de Can Voqueta [sic], tot això estava inundat, el bassal arribava fins aquí on hi havia el camping [?], per cert, jo molts anys després vaig fer les parets». Això ens indica que l'*Estany Blanc* molt probablement arribava fins a Can Voqueta, i ens referma en la hipòtesi que els determinants en el topònim s'utilitzaven sempre de manera concretiva i depenent del context. Altrament, també es tracta d'un testimoni oral que confirma que en realitat l'antropònim és "Voqueta". L'ensordiment de l'oclusiva velar sonora no és un fet desconegut en els parlants palatalitzants de Mallorca, on esdevé oclusiva palatal; per tant, pensam que tal vegada es pot tractar d'una transformació fonològica idiolectal, simplement (de tota manera, Biel Tomàs era nat a Lluçmajor, on tradicionalment no es palatalitzen les oclusives velars). Catalina Crespi ens explica que son pare li contà que a la parcel·la on hi ha l'Hotel El Cid hi havia una possessió d'una gran extensió (dins l'Hotel sols hi resten un molí i un bocí de paret seca); fet que quadra amb allò que va explicar Jaume Rigo. Tomeu Pedrosa ens ho concreta més i ens ho puntualitza: abans de vendre's a Manuel Rigo, a la finca s'hi conraven alfals. Pau Salvà afegeix que aquest és l'únic hort de la zona on es regava amb aigua dolça, atès que s'havia ubicat a la mateixa vena de les fontanelles. Això ens reforça la idea que el fenomen de la zona dona nom a la possessió, i no al revés.

Això ens duu finalment a constatar que el primigeni topònim de *ses Fontanelles* fou adoptat com a nom de la finca propietària de l'estany —ateses les característiques d'element especial dins l'entorn—, car estava situada davant els brolladors, i damunt la vena d'aigua. De fet, al cens de 1955 hi apareixen dues persones que viuen a «Ses Fontanelles». Com a conseqüència del fort canvi de la zona —que fou el principal causant de l'estroncament de la bona salut de la toponímia local—, una vegada desapareguts els sortidors que originaren el topònim, i amb la nova popularització del nom imposat per Rigo a través de l'explotació de les salines (de fet, l'empresa de Manuel Rigo s'anomenà *Ses Fontanelles, SA*), es perdé per sempre la ubicació real del topònim per a les noves generacions, però es conservà el nom de la finca, transformat en la ubicació dels terrenys.

Imatge 5: Fotografia aèria vertical del 1942 de la zona de *ses Fontanelles*. Primera fotografia aèria conservada, procedent del RAF britànic, aportada per Cels García García.

Imatge 6: Fotografia aèria vertical del 1955 de la zona de *ses Fontanelles*. A dalt a l'esquerra, el conjunt del camí de Can Bogueta; enmig s'*estany Blanc* convertit en salines, a la dreta, *sa Siquia*, el primer traçat de la urbanització de la Ribera i la porció de s'*estany Blanc* encara sense dessecar, amb vegetació, i amb l'illot de la possessió de Son Monserrat. Aportada per la Plataforma Salvem ses Fontanelles, i procedent de l'Arxiu d'ESTOP.

Per a explicar el fenomen de la recent assimilació del nom per a denominar l'estany observem, com hem dit al principi, que el causant principal és la confusió provocada pel mot *fontanella*, ja que es tracta d'un arcaisme fossilitzat; a més a més, recorda en certa manera quelcom relacionat amb aigua. Podem afirmar, per tant, que actualment és molt poca la gent que coneix el perquè i el què del topònim de *ses Fontanelles*, i només la gent que ha vist les fonts d'aigua dolça o ha sentit parlar-ne utilitza el topònim apropiadament.

Dit això i sense tenir-ne una constatació clara, posam com a data de la desaparició dels sortidors entre mitjan dècada dels cinquanta i mitjan dècada dels seixanta del segle XX, és a dir, uns 340 anys més tard de la primera referència escrita i la darrera. El motiu? Els canvis geomorfològics causats per l'home; el «progrés». Tal vegada encara som a temps de recuperar els topònims caiguts a l'oblit: si es fa pedagogia de l'ús d'aquests noms avui exposats, la gent possiblement els tornarà a donar ús. Cal, però, fer-hi molta feina.

Imatge 7: A l'esquerra, les cases de la possessió de ses Fontanelles (tomades el 1961), amb l'entrada i un molí aigüader al fons; seguidament, cases d'estiu i la urbanització desapareguda de "Los Tamarindos" (avui, apartaments "es Píllari" [sic] amb les antenes de Radio Costera davant. Al fons, la barriada de les Meravelles. Targeta Postal "Oro" (anys 50). Arxiu de Pere Galiana Veiret⁴⁷.

Imatge 8: Vista aèria de la Punta Baixa, Can Pastilla i els horts. Es pot veure l'aiguamoll tapat per la vegetació abans de ser cremada per esdevenir salines. Al voltant del molí de la possessió de ses Fontanelles hi ha la primerenca part dessecada de l'aiguamoll, convertida en hort familiar. Al fons es veu el poble de Sant Jordi. 1947. Fotografia d'Enrique Haussman. Arxiu de Pere Galiana Veiret.

- 1 Tal vegada "Can Bogueta" és una mala transcripció de "Can Vogueta", casa que se situa al nord-est de dit camí, al camí de Son Fangos i tocant la urbanització des Pil·larí Nou. Cal dir que les cases en disseminat de les zones de s'Aranjassa i Son Sunyer foren establides majoritàriament per habitants de Lluçmajor, com indica Joan Jaume Oliver (DD.AA: «Lluçmajorers a s'Aranjassa i Son Sunyer III», a *Lluçmajor de Pintre en ample*, núm. 163, pàg. 22); únic indret on hem tornat a trobar l'antroponím de Can Vogueta. De tota manera, el més probable és que al final (o l'inici, segons com es miri) del camí s'hi devia trobar aquest hort i, per tant, pot no tenir a veure amb el Can Vogueta del camí de Son Fangos.
- 2 Estany el qual es regenera constantment l'aigua i es manté embassat tot l'any.
- 3 Llabrés Ramis, J.: «La nostra Platja (2)», a *S'Unió de s'Arenal*, núm. 9, pàg. 3 (agost de 1988).
- 4 Llabrés Ramis, J.: «Facècies d'un al·lot pucer (5)», a *S'Unió de s'Arenal*, núm. 89, pàg. 33 (setembre de 1994).
- 5 Un segment de la carretera va ser convertida en «calle de Cartago» el 1930. Bibiloni Canyelles, G.: *Els carrers de Palma. Toponímia i patrimoni de la ciutat*, pàg. 129 (Palma, 2012).
- 6 Se'n fa esment als núms.: 4, pàg. 7 (maig); 5, pàg. 6 (juny); 7, pàg. 11 (agost), i finalment 11-12, pàg. 12 (novembre) de 1929, on es diu que «La urbanització de El Arenal nunca podrà desenvolupar-se por completo, sino se resuelve ante todo la construcción del Paseo Marítimo de Jaime el Conquistador que ha de enlazar San Antonio (c'an Pastilla) con El Arenal, bordeando toda la encantadora playa de nuestro poblado.» *Concepción Arenal* (s'Arenal, 1929).
- 7 Cens electoral de 1933 (municipi de Palma). Arxiu Municipal de Palma.
- 8 Aquest tram tramviari s'inaugurà el 1921 i es clausurà el 1941. García de Jalón Lastra, Á.: *Plan de reconversión integral de la Platja de Palma. Evolución histórica y antecedentes de planeamiento*, pàg. 7 (Palma, 2009).
- 9 Canals Morro, P.: *S'Arenal que he viscut*, pàg. 281 (Palma, 2006).
- 10 Coll Ramis, M.A., Feliu de la Peña Pons, J. F., Llabrés Prat, N., Romera Gallegos, P. i Rullan Bauzá, E.: *Evolución de la línea de costa de la Playa de Palma-Arenal (1956-2004). A Territoris*, núm. 7, pàg. 198-9 (Palma, 2007 - 2008).
- 11 Habsburg-Lorena, L. S.: *Die Balearen, IX*, pàg. 782 (traducció catalana), a Valero Martí, G.: *Els noms de Fora Porta de la Ciutat de Mallorca*, pàg. 211 (Palma, 2008).
- 12 Prats, N.: *Mallorca: Descripción de 1817*, pàg. 26 (Palma, 1975). [Aportació de Gaspar Valero]
- 13 Bover de Rosselló, J. M.: *Misceláneas históricas Mallorquinas, III*, pàg. 119 (Palma, 1825-1860). [Aportació de Gaspar Valero]
- 14 Binimelis García J. B.: *Historia general del Regne de Mallorca* (Palma, 1595), a García Llinás A.: *Pla de Sant Jordi. Història d'un poble. El Prat*, pàg. 24 (Palma, 1998).
- 15 Binimelis, Joan: *Descripció particular de l'illa de Mallorca e viles*. Edició a cura de Juli Moll i Gómez de la Tia, pàg. 143, nota a peu de pàgina núm. 215 (València, 2014). [Aportació de Miquel Àngel Escanelles Garau].
- 16 Segons Pere Galiana, el mapa no pot ser mai l'original, atès que hi apareix l'antiga Torre d'en Pau amb la caseta dels guardes, idèntica a la construïda el 1666; el castell de Sant Carles amb la segona ampliació, feta per Vicenç mut el 1662; el castell de Bellver amb el segon recinte defensiu, que es va fer el 1770; cita el coll d'en Rabassa, el qual es va començar a establir el 1864; finalment, sembla que el dibuix d'una edificació entre pins al pujol des Coll d'en Rabassa correspon a l'església, vista des del carrer d'Arapiles, que es començà a construir el 1887.
- 17 Paul Bouvij el 1845 projecta l'empresa de dessecació del Prat de Sant Jordi, que s'efectuà en la pràctica totalitat, i que introduí els molins aiguaders a la comarca.
- 18 Muntaner Darder, A.: [Títol desconegut] (Palma 1965), a García Llinás A.: *Pla de Sant Jordi. Història d'un poble. El Prat*, pàg. 24-25 (Palma, 1998).

- 19 J. Mascaró ho confirma: «Antigues salines del terme de Palma, situades entre ses Fontanelles, Can Pastilla, can Rius i la síquia de Sant Jordi. Foren convertides en terrenys d'ocí i edificables». *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, XIV, pàg. 11, a Valero Martí, G.: *Els noms de Fora Porta de la Ciutat de Mallorca*, pàg. 396 (Palma, 2008).
- 20 Arxiu Municipal de Lluçmajor. Llibre d'actes de 1796-1814, f. 180, a Font Obrador, B.: *Historia de Lluçmajor*, II, pàg. 63 (Lluçmajor, 1974).
- 21 Llabrés Ramis, J.: *Pregó de les Festes de Sant Cristòfol, 1994*, pàg. 17 (s'Arenal, 1995).
- 22 Plànol extret de Font Obrador, B.: *Historia de Lluçmajor*, V, p. 261 (Lluçmajor 1986).
- 23 Es refereix a l'holandès Paul Bouvij: «Pablo Bouvy» fou la forma castellanitzada adoptada per l'enginyer a l'hora de signar els seus treballs.
- 24 Habsburg-Lorena, L. S.: *Die Balearen*, IX, pàg. 620 (traducció catalana), a Valero Martí, G.: *Els noms de Fora Porta de la Ciutat de Mallorca*, pàg. 190 (Palma, 2008).
- 25 Rosselló Verger, V. M.: «El Prat de Sant Jordi (Mallorca) i la seva dessecació», pàg. 125-6, a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, vol. 50 (Barcelona, 2000). Traducció catalana d'«El Prat de Sant Jordi y su desecación», a *Boletín de la Cámara de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*, núm. 622 (Palma, 1959).
- 26 Ib, pàg. 138.
- 27 Amengual, L. i Ramis, X.: *Anàlisi de Ses Fontanelles i del seu entorn i propostes d'actuació, planificació i gestió per tal de millorar la qualitat ambiental d'aquest espai*. [Sense publicar]. Universitat de les Illes Balears, [pàgina desconeguda] (Palma, 2002). procedent de Khan, Z. (Grup d'Ecologia Terrestre), González, J. M. i Travaset, A.: *L'arifauna de ses Fontanelles, la Badia de Palma (Mallorca, Illes Balears)*, a *Anuari Ornitològic Balear. Volum 24* (Palma, 2009-10), pàg. 38.
- 28 Rosselló Verger, V. M: pàg. 126.
- 29 Rosselló Verger, V. M: pàg. 122.
- 30 Cita consultada a partir de la referència de Valero Martí, G.: *Els noms de Fora Porta de la Ciutat de Mallorca*, Barceló Crespi, M. i Rosselló Bordoy, G.: *La ciudad de Mallorca: la vida cotidiana en una ciudad mediterránea medieval* (Palma, 2006). pàg. 152. El document es pot consultar a l'Arxiu del Regne de Mallorca, Prot. A-181, 33v-35.
- 31 Calviño, C., Jaume F., Jaume F., Mut F. i Julià, C.: «Lluçmajorers a s'Aranjassa i Son Sunyer (I-VII)», a *Lluçmajor de Pinte en Ample*, núms. 161-167 (1995-1996). Es tracta d'un recull exhaustiu dels topònims i antropònims de s'Aranjassa i Son Sunyer.
- 32 Khan, Z. (Grup d'Ecologia Terrestre), González, J. M. i Travaset, A.: pàg. 38.
- 33 Urbanització projectada a la zona de l'antiga possessió de Son Monserrat, avui desapareguda, i que es trobava davant l'IES La Ribera. Govern de les Illes Balears. Conselleria de Medi Ambient: Delimitació, caracterització, classificació i inventari de les zones humides de les Balears (Fitxes de zones humides), pàg. 265 (Palma, 2007). Pau Salvà Tomàs ens explicà que el reblit es feu amb camions plens de terra.
- 34 Khan, Z. i Travaset, A: Biodiversidad terrestre. in *La Adaptación al cambio climático y la preservación de ecosistemas naturales, terrestres y marinos en el marco del proyecto estratégico de recalificación integral de la Playa de Palma*. [Sense publicar]. procedent de Ib, pàg. 38-39.
- 35 Govern de les Illes Balears. Conselleria de Medi Ambient: *Delimitació, caracterització, classificació i inventari de les zones humides de les Balears (Fitxes de zones humides)*, pàg. 265.
- 36 Sbert Barceló, T: *Una evolució turística. Historia de la Playa de Palma 1900-2000*, pàg. 69 (s'Arenal, 2002).
- 37 García de Jalón Lastra, Á.: pàg. 93.
- 38 Boletín Oficial del Estado núm. 160 (9 juny 1954), pàg. 3941.
- 39 García de Jalón Lastra, Á.: pàg. 92.
- 40 Instituto Geográfico Nacional: *Mapa de España en hojas* (1961), a Ib.
- 41 Cita literal de l'índex de la dita Secció. Cens electoral del 1933 (Arxiu Municipal de Palma).
- 42 Més recentment trobam la denominació amb la grafia «Ca s'Escanyat». Avui en dia escriuriem «Ca s'Escanyat» atenent a la normativa.
- 43 Tot i aquesta denominació, a l'índex sols hi trobam el «Cnº. Can Boguetà».
- 44 Informació extreta de l'entrevista que ferem a Catalina Crespi Mengod (1957), el dia 19/4/2014. Catalina ha residit tota la vida a Ca s'Escanyat.
- 45 Bibiloni Canyelles, G.: pàg. 289.
- 46 Calviño, C., Jaume F.: «Gent de la Vila. Biel Tomàs Sastre Terrola», a *Lluçmajor de Pinte en Ample*, núm. 142, pàg. 30-31 (1994). Cal comentar que Cosme Aguiló a les VIII Jornades d'Onomàstica i Toponímia (Artà, 1993) l'esmenta com un dels seus millors informadors.
- 47 Aportació de Pere Galiana Veiret, provinent de la col·lecció per fascicles del Diari de Mallorca de fotografies antigues procedents de l'Arxiu Andreu Muntaner Darder.

Bibliografia i cartografia:

- Barceló Crespi, Maria i Rosselló Bordoy, Guillem: *La ciudad de Mallorca: la vida cotidiana en una ciudad mediterránea medieval* (Palma, 2006).
- Bibiloni Canyelles, Gabriel: *Els carrers de Palma. Toponímia i patrimoni de la ciutat* (Palma, 2012).
- Binimelis, Joan: *Descripció particular de l'illa de Mallorca e viles*. Edició a cura de Juli Moll i Gómez de la Tia (València, 2014).
- Boletín Oficial del Estado, núm. 160 (9 de juny de 1954).
- Bover de Rosselló, Joaquim M.: *Misceláneas históricas Mallorquinas*, III, pàg. 119 (Palma, 1825-1860).
- Canals Morro, Pere: *S'Arenal que he viscut* (Palma, 2006).
- Cens electoral de 1933 (municipi de Palma). Arxiu Municipal de Palma.
- Cens electoral de 1955 (municipi de Palma). Arxiu Municipal de Palma.
- Coll Ramis, Miquel Àngel, Feliu de la Peña Pons, José Francisco, Llabrés Prat, Núria, Romera Gallegos, Pep i Rullan Bauzà, Esther: «Evolución de la línea de costa de la Playa de Palma-Arenal (1956-2004)». *A Territoris*, núm. 7, pàg. 198-9 (Palma, 2007-8).
- *Concepción Arenal*, 1929, núm. 4 (maig), 5 (juny), 7 (agost) i 10-11 (novembre).

- Despuig i Dameto, Antoni. *Mapa de l'illa de Mallorca* (Palma, 1785). Institut Cartogràfic de Catalunya.
  - *Diccionari català-valencià-balear*: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals, obra iniciada per Antoni Maria Alcover, redactat per Francesc de B. Moll, amb la col·laboració de Manuel Sanchis Guarner i d'Aina Moll Marquès, 10 vol. (Palma, 1993).
- Font Obrador, Bartomeu i Guasp Cerdà, Sebastià: *Ferries de Lluchmajor, 1975* (Llucmajor, 1975).
- Font Obrador, Bartomeu: *Historia de Lluchmajor, II* (Llucmajor, 1974).
- Font Obrador, Bartomeu: *Historia de Lluchmajor, V* (Llucmajor, 1986).
- García de Jalón Lastra, Ángel: *Plan de reconversión integral de la Platja de Palma. Evolución histórica y antecedentes de planeamiento* (Palma, 2009).
- García Llinás Alejandro: *Pla de Sant Jordi. Història d'un poble. El Prat* (Palma, 1998).
- Govern de les Illes Balears. Conselleria de Medi Ambient: *Delimitació, caracterització, classificació i inventari de les zones humides de les Balears* (fitxes de zones humides) (Palma, 2007).
- Khan, Zeba. (Grup d'Ecologia Terrestre), González, Juan Miguel i Traveset, Anna: «L'avifauna de ses Fontanelles, la Badia de Palma (Mallorca, Illes Balears)», a *Anuari Ornitològic Balear*. Volum 24 (Palma, 2009-10).
- Llabrés Ramis, Joan: *Pregó de les Festes de Sant Cristòfol, 1994* (s'Arenal, 1996).
- *Llucmajor de Pinte en Ample*, núm. 142 i 161-167 (1995-1996).
- Mascaró Pasarius, Josep: *Mapa General de Mallorca* (Palma, 1960).
- Prats, Nicolás: *Mallorca: Descripción de 1817*, pàg. 26 (Palma, 1975).
- Rosselló i Verger, Vicenç M. «El Prat de Sant Jordi (Mallorca) i la seva dessecació», a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, vol. 50 (Barcelona, 2000). Traducció catalana d'«El Prat de Sant Jordi y su dessecación», a *Boletín de la Cámara de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*, núm. 622 (Palma, 1959).
- Sbert Barceló, Tomeu: *Una evolució turística. Historia de la Playa de Palma 1900-2000* (s'Arenal, 2002).
- *S'Unió de s'Arenal*, núm. 8 (1988) i 89 (1994).
- Valero Martí, G.: *Els noms de Fora Porta de la Ciutat de Mallorca* (Palma, 2008).

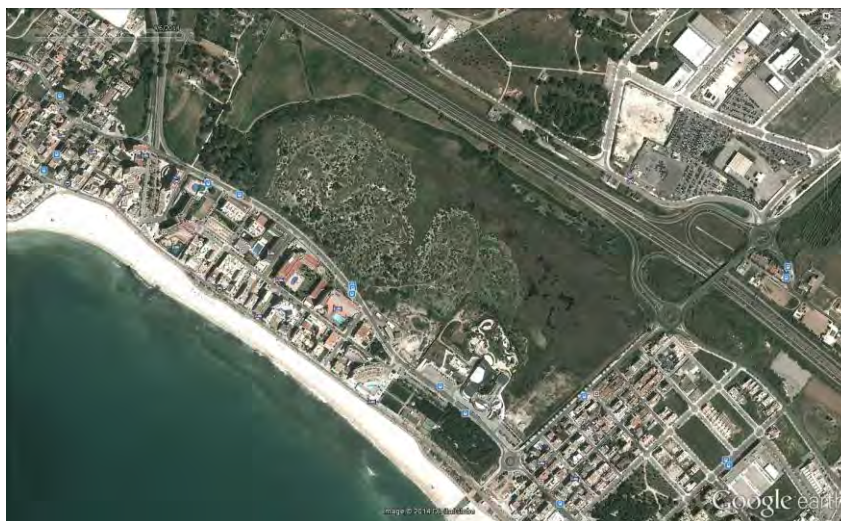
Entrevistes i aportacions:

- Entrevista a Catalina Crespí Mengod (1957) de Ca s'Escanyat (finca del camí de Can Bogueta), dia 19/4/2014.
- Entrevista a Tomeu Pedrosa Mir *Pedacer* (es Coll d'en Rabassa, 1928) i Francisco Hernández Fornés (Palma, 1944), ambdós des Coll d'en Rabassa, dia 16/5/2014.
- Entrevista a Pau Tomàs Salvà *Rander* (Palma, 1935) de Cas Santjoaner Vell (es Pil·larí – les Meravelles), dia 21/5/2014.
- Miquel Àngel Escanelles Garau (Palma, 1965). Aportació del mapa de Binimelis.
- Pere Galiana Veiret (Palma, 1942). Diverses aportacions.
- Cels García García (Mieres, Astúries, 1969). Aportació de la fotografia aèria de 1942 del RAF britànic.
- Gaspar Valero Martí (Palma, 1958). Diverses aportacions.
- Joan Melià Garí (Porreres, 1954). Revisió lingüística i animar-me a presentar el present treball a la XXVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia de la UIB.

Criteris de denominació dels noms de lloc:

Els topònims menors els hem escrit en cursiva i en article salat, excepte aquells que comencen per «prat (de)», «pinar (de)» i «estany (de)», que hem prescindit de l'article com a part del topònim, i els antropònims, que els hem escrit en lletra normal. La toponímia major escrita en cursiva és de caràcter d'aclariment. El nom de les vies els hem escrit amb la denominació i article recollits.

Els terrenys de ses Fontanelles a l'actualitat:

Imatge 9: Vista aèria vertical dels terrenys de ses Fontanelles i els voltants abans de les obres d'urbanització del macrocentre comercial Palma Springs (8/4/2012). Google Earth.

Imatge 10: Vista aèria dels terrenys de ses Fontanelles i els voltants una vegada arrasades les comunitats nitròfiles i part de l'aiguamoll amb les obres d'urbanització del macrocentre comercial Palma Springs (28/11/2014). Fotografia de Xavier Serra Cantallops per a la Plataforma Salvem ses Fontanelles.